

ներին, հարեւրով ամեն տեսակ հրէշաւոր յանցանքներ բողոքականների վերաբերութեամբ և ամենատարբար բամբասանքներ բարձելով աւետարանական հայերի վրա։

Ինչ գանազանութիւն կայ Ա. Պօյրի թիւրք մոլեւանդ լրագրութեան և հայ լրագրութեան մէջ... Այնչէ՛ք։ Լրկութեան էլ մի և նոյն շաղկին են հետեւում։ Եւստիք ամենատարբար միջոցներով գրգռում է մահճատեանի հրէշաւոր փանատիկոսութիւնը քրիստոնեայի դէմ, երկրորդը ամենազգոյն միջոցներով գրգռում է հայ-լուսաւորչական ամբօնի հրէշաւոր փանատիկոսութիւնը հայ-բողոքականի, կամ հայ-կաթօլիկի դէմ...

Այլ երջապէս Ա. Պօյրի հայերի մի մասը և նրանց հողեւոր առաջնորդ Կերսէս սրբազանը հաւկացան որ այդ տեսակ կորստաբեր ճանապարհով ընթանալով, ազգը կը հասնի դէպի անդունդ։

Եւ ճշմարիտ դարմանալի տեսարան է ներկայանում մեր աչքերին։ Թիւրքիայի հայերը մի կողմից պահանջում են Լուսաւորչի ինքնավարութիւն իրանց համար, իսկ միւս կողմից շարունակում են անխնայ հարածի իրանց այլադասան եղբայրներին։

Եւստիք, ինդրեմ, կատեխը մենք նրանց, դուք երեւի Լուսաւորչի յիմարի տեղ էք գնում,

ո՞վ կը տայ ձեզ ինքնավարութիւն երբ դուք դեռ բարոյապէս և միտաւորապէս այնքան չէք զարգացել որ դադարէիք ձեր պլակկոն եղբայրների դէմ ամենահրէշաւոր հայաճանքները։ Այնթէ մի ազգ արժանի է ինքնավարութեան, կամ ընդունակ է ինքնավարութիւն ունենայ, երբ նա իր համաքաղաքացիների մի մասը անդադար կը հալածի, միայն այն պատճառով որ այդ մասը ուրիշ եկեղեցուն է պատկանում, իր այդ քաղաքացիներին, իր հաւատարիմ և բուն հայ հայրենակիցներին պիտո՞ւ կը համարի միայն այն պատճառով, որ սրանք ուրիշ կերպ են արգիծում Եւստիքեան, քան թէ մեծամասնութիւնը։

Պարզ է որ այդ տեսակ վայրենի, քաղաքակրթական կեանքին դեռ ևս անընդունակ, մոլեւանդ, խաւար ազգին Լուսաւորչան երբեք չի տայ ինքնավարութիւն, որովհետեւ այն ժամանակ ոչինչ գահազանութիւն չի լինի՝ արդեօք թիւրքիան կենտրոնից կը շարունակի կառավարել Հայաստանը, թէ հայերը ինքնավարութիւն կուտենան։ Լրկութեան էլ, ուրեմն, թէ թիւրքը և թէ հայը, անարժան են մարդկային հասարակական, քաղաքական կեանքին։ Ինչպէս որ թիւրքը այժմ անողորմ կերպով հալածում է քրիստոնեաներին և բռնի կերպով դարձնում է նրանց

դէպի մահճատեանութիւնը, նոյնպէս և հայը, երբ ինքնավարութիւն կուտենայ, անողորմ կերպով կը հալածի հայ-բողոքականին և հայ-կաթօլիկին և երբ ոյժ կուտենայ, բռնի կերպով կաշխատի դարձնել նրանց լուսաւորչական կրօնին։ Ինչով ուրեմն թիւրքաց հայերը բարձր կը լինեն նոյն իսկ թիւրքերից։ Լրկութեան էլ նոյնչափ մոլեւանդ են, երկուսն էլ նոյնչափ անընդունակ են ինքնուրոյն քաղաքական կեանքին։

Կերսէսը հասկացաւ այս և առաջին քայլն արաւ դէպի հաշտութիւնը։

Լըրք ինքն ժողովուրդը տոգտու մոլեւանդ է,—այդ հասկանալի է։

Բայց ամօթ ժողովուրդական այն առաջնորդներին, ամօթ այն լուսաւորչներին, որոնք ամեն ջանք են դրած դնում որքան հնար է երկար ժամանակ պահպանել ամբօնը տոգտութեան և մոլեւանդութեան մէջ, որքան հնար է երկար ժամանակ մուրեցնել նրան և գրգռել նրա ամենատարբար մոլեւանդները, այդպիսով անընդունակ դարձնելով նրան ապագայ ինքնուրոյն հասարակական կեանքին։

Արատիւնի տեսարան... Ժողովուրդական առաջնորդները՝ հրէշաւորականներն ու աշխարհականները, քահանայներն ու լուսաւորչականները թոյն են

խմացնում ժողովուրդին, հաւատացնելով նրան որ դա մի փրկարար դեղ է։ Եւ յետոյ իրանց սրտում ծաղրում են ժողովուրդը։ Եւստի որ նա կը թմրի կը հարբի մոլեւանդութեան և տոգտութեան մէջ, ասում են նրանք, այնքան մեղ օգուտ է, այնքան մեղ ծուխը եկամուտ կը տայ, այնքան էլ ուշ կարթնանայ տիմար ամբօնը։

Եւստի ինչպէս են վարվում ձեր առաջնորդները ձեզ հետ։

Եւստի, որ բարոյում է եղբայրաբերութիւն, համբերողութիւն, մութի և հաւատի աղատութիւն,—նա կամենում է որ ժողովուրդը արթնանայ։ Բայց նա, որ բարոյում է մոլեւանդութիւն, ատեն թիւն դէպի իր եղբայր,—նա կամենում է որ ժողովուրդը միշտ տոգտու, մոլեւանդ և խաւար մնայ։

Այն ժամանակ ժողովուրդը կը հասկանայ իր նենգաւոր առաջնորդների յանցաւոր դիտաւորութիւնը։ Բայց այն ժամանակ կարելի է ուշ կը լինի արդէն...

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՄԼԻՐ

Թիւրքիայից գրած նամակներից երեւում է, որ Լուսաւորչութեան հայերի մէջ, դեռ ևս չարտակալական ևս անտանելի թշուառութիւններ—տոյ, հիւանդութիւն, աղքատութիւն, գողթականութիւն և այլն (սեւ Վշակի 99-դ և 100-դ համարներում) վանդը զրկած

կապէս որոշված է մինչև այսօր... իսկ ես... ես կը գտնեմ ուղիղ և շոշափակ ապացոյցը, որ Աղզով և Գործիք իսկապէս գտնվում են Մեհեմեդ Ժովի տանը, ասեց նա մի այնպիսի վեճով ձայնով, որ կարծես թէ այս ապացոյցը նրա ձեռքում էր արդէն։

—Ուրեմն ես վաղորդը շտրտաւորում եմ ձեզ բոլոր ակադեմիստներ և բոլոր ուսումնական ընկերակիցներին պատուելի անպատի կոչումով, ասեցի ես։

—Այո, իմ գիտքը բոլոր աշխարհում չունի իր հասարակը։

—Ինչու՞ն են քանդ, հետաքրքրվեց կինը։
—Ես դադար փողոցում... ասում էք դուք թէ չէ, Աղզովի կամ Գործիքի փողոցը, ասեց Գիկանը, ձեռքներից իրան ուսումնական։ Այս փողոցը Գործիք է գտել Մեհեմեդ Ժովի խորքից (жопою) և 9 ֆուտա լայնութիւն ունի։

Ինչ ապացոյցներ ունէք դրա համար։

—Ապացոյցներ... ասում ձեզ, հանդիսաւոր կերպիւ, ասեց նա, հանելով պարկի և դնելով սեղանի վրա գտնաւոր տափարակ և քառանկիւնի ճարի կտորներ։ Բայց եթէ ցանկանում էք առաւել ևս ապացոյցներ, ես առաջնորդում եմ ձեզ քննել ինձ հետ գլխով տեղը, այնտեղ դուք ինքներդ կը տեսնեք, որ... Բայց չէ, մի քանի ժամանակ դեռ ես չեմ յայտնի ձեզ այս ամենամեղադրելի գաղափարը։ Գնանք, գնանք այնտեղ, և դուք կը տեսնեք ինքներդ։

Գիկանի երեսը փայտում էր այնպիսի մի ուղեւորութեամբ, որ նա, կարծես, պատրաստ էր խնդրել կրկին գնալ Մեհեմեդ Ժովի մաս, արեւայն որ ինչու՞ն հաւի, յաջողից յորդորել նրան պատուելու. մինչև միւս առաւօտ։

Լսելով, որ միտարի Գիկանը նոյնպէս մասնաւորապէս է հնարեւոր անուանում երկրորդ անգամայն էկսկուրսիային, Զէկմանը ցանկացաւ նոյնպէս զայ մեղ հետ և միւս օրը մեծ չորս ճանապարհ ընկալաւ։

Երկու ժամ ծանր ճանապարհից յետոյ տափալցել արեւելի ճառագայթների տակ, որ առաւել այրում էր մեղ այս տխուր և ձանձուրի մայրի տեղում, մեծ փերկապէս զգացին Մեհեմեդ Ժովի ափերի մտակոխութիւնը, որտեղից փրում էր կենդանացող չուր։

Մեհեմեդ Ժովը իսկապէս համապատասխանում էր ահալի անուան. նրա վրա չէր երևում կիսմերի մի որ և է նշան, բոլոր օրդաւանական կեանքը մեռած էր. ոչ մի կենդանի արարած, ոչ մի նաւ, ոչ մի առաքատ, ոչ մի տուն ժողովում, չուր։ Իր աղի ջրերը տարածում էր ահալի մակերեսի վրա, վախճանով նաեւ չարժիւն ալիքներով, որոնք հաւի, հաղ շնչում էին ափերի քարերի հետ։ Մեծ գիտարութեամբ էին շարժում ոտները տօթից և յոգնելուց։ Ամենի երեսի վրա տարեւորներ էր ձգում մեռած Ժովի տանը։ Միայն թափ Գիկանը չէր յոյժում և համարձակ առաջ էր քայլում։ Մինչև այն փողոցը, որը նա գտել էր, մեռում էր մի ժամայն ճանապարհ և, մեծ փերկապէս ուժամարտ Գիկանը միայն չէր նորա դանուկ հետեւել նրան, եւ առաջնորդի հանգստանում փրակի տակ, որտեղ մեծ փայլուն լիկն պատահաւոր մեղ համարում։ Գիկանը միայն չէր նորա տուր իր տեղը և անդադար դուրս էր փայլում միայնից և հետադարձում գտնաւոր աղաքի՝ կոյտեր, որտեղով ծածկված էր ծովընդը։

Նոյն երեկոյին ինձ յաջողից, բոլորովին աստաճանաւ, մի գլխաւ անել, որ առաւել ևս երեւնէր իր, քան թէ Գիկանի փողոցը։ Մեծը նոր հետ դուրս եկած անդուլու ծովի ափ, բայց ես չուսում ձանձուրեւ և թողնելով նրան գնալով ծովի տեսարանով, յետ դարձաւ իմ վրանը, որտեղ պատկերի փոքր ինձ թմրելով, Եւստի լսեցի, որ ինձանից շատ մաս կատարվում էր Եւստի ծովի խորքից տեսարանը։

—Մտածեցէք միայն, թէ ինչ է սպասում ձեզ ապագայում, շնչում էր Զէկմանը։ Եւ շատ ցաւում էր մեղ վրա։ Ձեր խելագար ամուսինը մեռածում է միայն ընկնել ծաղրալի ցնորներին ևս, այն բանի, որ համարձակվում է անուանել դիտաւոր։ Նորա սիրած ծածկված է միշտ թեւեւ սերի զգացմունքի համար, նա չէ հասկանալ ձեզ երբեք, չէ դիտաւոր ձեզ, որ և ինչ մի հնարաւորական քաղաքակրթ կտորը նա առաւել ևս թանգ է դառնում ձեզանց, նա նրանով զմայրվում է, ուսումնասիրում է նրան, գնահատում է, բայց ձեզ բոլորովին փռահում է, չէ զգում ձեր ինքնապատկիւնը, չէ տեսնում, չէ լսում ձեզ... ձեզ, որ արժանի էք սերի... Բայցէք այժմ, միթէ կարելի է քիչ փոքրիկ նշանի, նա ամենի վրա, միթէ կարելի է չը վրդովիլ, մասնաւոր ինձ, որ այդպէս պաշտում եմ ձեզ... Ինձանում իստում է, ոչ թէ եսակից զգացմունքը, ոչ... Ես ցանկանում եմ միայն սիրել ձեր փշոտ ճանապարհը վարելով, ծածկել փայլունութիւններով այն տխուր առաքատը, որի վրա դուք գտնվում էք։ Նորա չէր սիրում չէ գնահատում այն գնահատելը, որոնց դուք ընդամենը էք նրան, իսկ ես... ես հասկանում եմ ամեն մի ձեր հայացքը, ամեն մի ձեր անանդներին շարժումը։ Ինձ տանջում է այն մտքը, որ նա մի քանի տարի յետոյ և ձեզ կը դարձնի մի քարեղիւն էակ, չը թոյլ տալով ծաղկուն այն շնքի վարդերին, որոնք ծածկված են ձեզանից։

Եւ չէի ցաւի ձեզ վրա, եթէ դիտաւորի, որ դուք փոքր ինչ համարում էք ձեր ամուսնուն նրա ճանապարհական կրքի հետ, բայց այս չեմ տեսնում եւ, ձեր հակումները բոլորովին տարբեր են, ձեր զգացմունքները, ձեր խելը բոլորովին չեն համապատասխանում նրան, դուք շատ բան ունեւք ընդհանուր ինձ հետ։ Մեծը կորոզ էինք միմեանք օրինի, մեր կեանքը կը տար մեղ անկրկ վայելչութիւններ, զմայլումներ և բախում...

—Գաղաթեցէք, Բուսկան է... Ես ինձ թոյլ տուի

(Կը շարունակվի)

